

Εισαγωγή

Η εφηβεία είναι η περίοδος κατά την οποία ξεκινά συνήθως η χρήση των εξαρτησιογόνων ουσιών – νόμιμων και παράνομων. Αν και οι περισσότεροι έφηβοι πειραματίζονται με τις ουσίες ή τις χρησιμοποιούν μόνο περιστασιακά, μία σημαντική μερίδα από αυτούς προχωρούν στην πιο συστηματική χρήση τους και στην εξάρτηση από τις ουσίες. Η χρήση των ουσιών έχει πολυπαραγοντική αιτιολογία με ατομικούς/βιολογικούς, οικογενειακούς και κοινωνικούς παράγοντες να επιδρούν στη χρήση τους με τον καθένα από αυτούς να έχει διαφορετική βαρύτητα ανάλογα με το άτομο και το στάδιο χρήσης.¹

Πανελλήνιο αντιπροσωπευτικό δείγμα 4.141 μαθητών ηλικίας 11, 13 και 15 ετών ρωτήθηκαν το 2014 σχετικά με τη συχνότητα και τη βαρύτητα χρήσης καπνού, οινόπνευματων και άλλων εξαρτησιογόνων ουσιών. Τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάζονται ακολούθως για το σύνολο των μαθητών, ανά φύλο, ηλικία, γεωγραφικό στρώμα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη και λοιπές περιοχές της χώρας) και, όπου είναι δυνατόν, διαχρονικά. Σχολιάζονται μόνο οι στατιστικά σημαντικές διαφορές (επίπεδο σημαντικότητας $p < 0,01$).

Κάπνισμα

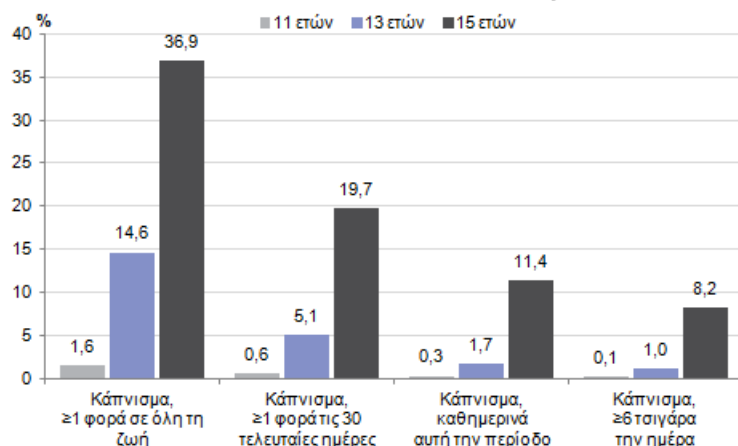
Οι μαθητές ρωτήθηκαν εάν έχουν καπνίσει στη ζωή τους, πόσο συχνά καπνίζουν αυτήν την περίοδο και πόσο κάπνισαν (εάν συνέβη) τις 30 τελευταίες ημέρες.

Το 2014, είχαν καπνίσει έστω και μία φορά σε όλη τη ζωή ένας στους 3 15χρονους (36,9%), ένας στους 7 13χρονους (14,6%) και το 1,6% των 11χρονων μαθητών (Γράφημα 1). Μεταξύ των 15χρονων που είχαν καπνίσει έστω και μία φορά στη ζωή τους, ένας στους 2 (19,7%) είχε καπνίσει πρόσφατα (τις 30 τελευταίες ημέρες πριν από την έρευνα), σχεδόν ένας στους 3 (11,4%) κάπνιζε καθημερινά, ενώ σχεδόν ένας στους 5 (8,2%) κάπνιζε τουλάχιστον έξι τσιγάρα την ημέρα — σημαντικά χαμηλότερα ποσοστά 13χρονων και 11χρονων (Γράφημα 1).

Αγόρια και κορίτσια δεν διαφέρουν σημαντικά ως προς τα επίπεδα επιπολασμού του καπνίσματος τόσο στο σύνολο των εφήβων, όσο και σε κάθε ηλικία (βλ. Γράφημα 2 για 15χρονους).

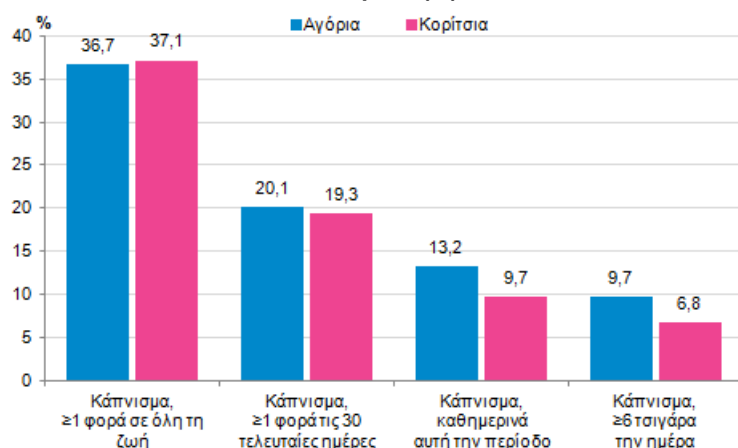
Τα ποσοστά επιπολασμού του καπνίσματος δεν διαφέρουν μεταξύ Αττικής, Θεσσαλονίκης και λοιπών περιοχών της χώρας (δεν φαίνεται σε γράφημα).

Γράφημα 1. Συχνότητα/βαρύτητα καπνίσματος, ανά ηλικία (%)



Πηγή: ΕΠΙΨΥ | Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO, 2014

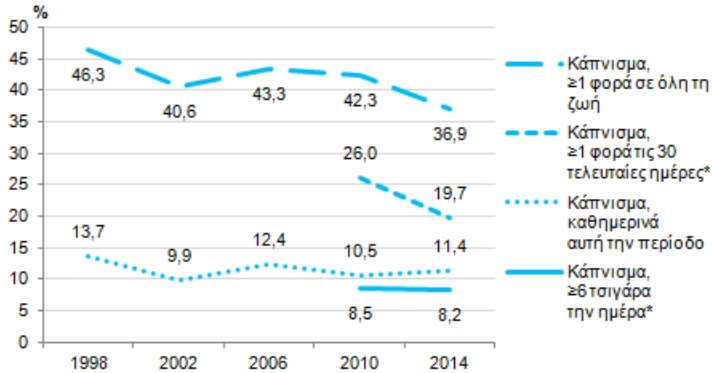
Γράφημα 2. Συχνότητα/βαρύτητα καπνίσματος στους 15χρονους, ανά φύλο (%)



Πηγή: ΕΠΙΨΥ | Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO, 2014

¹ Hawkins, D. J., Catalano, R. F., & Miller, J. Y. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other substance problems in adolescence and early adulthood: Implications for substance abuse prevention. *Psychological Bulletin*, 112(1), 64–105.

Γράφημα 3. Συχνότητα/βαρύτητα καπνίσματος στους 15χρονους, διαχρονικά (%)



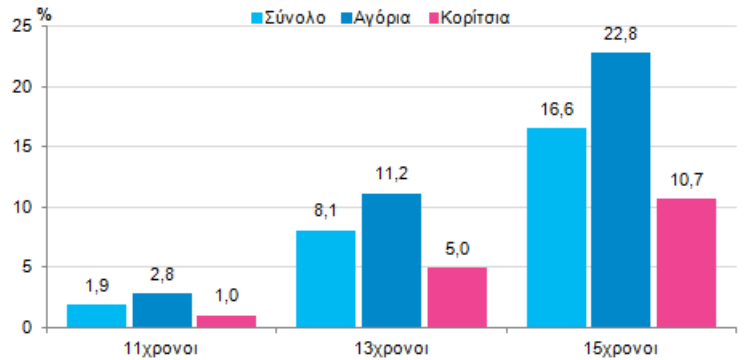
*Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία πριν το 2010.

Πηγή: ΕΠΙΨΥ | Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO, 2014

Οι μαθητές ρωτήθηκαν το 2014 εάν έχουν καπνίσει ηλεκτρονικό τσιγάρο. Χρήση ηλεκτρονικού τσιγάρου έστω και μία φορά σε όλη τη ζωή ανέφεραν σε ποσοστό 1,9% οι 11χρονοι μαθητές, ένας στους 13 13χρονους (8,1%) και ένας στους 6 15χρονους (16,6%) (Γράφημα 4). Στην συντριπτική πλειονότητα των αναφορών, η χρήση ηλεκτρονικού τσιγάρου αφορούσε απλή δοκιμή (1-2 φορές).

Σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, τα αγόρια ανέφεραν σημαντικά υψηλότερα ποσοστά της χρήσης ηλεκτρονικού τσιγάρου από ό,τι τα κορίτσια (Γράφημα 4). Οι 15χρονοι έφηβοι στη Θεσσαλονίκη ανέφεραν χρήση ηλεκτρονικού τσιγάρο σε υψηλότερο ποσοστό συγκριτικά με τους συνομήλικούς τους στις περιοχές εκτός Αττικής και Θεσσαλονίκης (δεν φαίνεται σε γράφημα).

Γράφημα 4. Χρήση ηλεκτρονικού τσιγάρου, ανά ηλικία και φύλο (%)



Πηγή: ΕΠΙΨΥ | Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO, 2014

Αλκοόλ

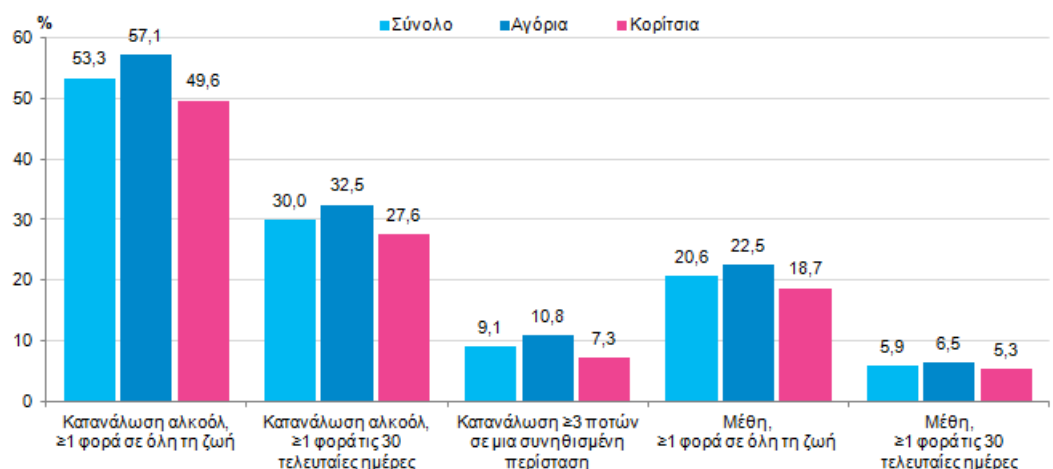
Η κατανάλωση αλκοόλ από τους εφήβους διερευνήθηκε ως προς τη συχνότητα, την ποσότητα κατανάλωσης, τη συχνότητα μέθης καθώς και τον τύπο των ποτών.

Ένας στους 2 εφήβους (53,3%) απάντησε το 2014 ότι έχει πει αλκοόλ έστω και μια φορά στη ζωή του, ενώ σχεδόν ένας στους 3

(30,0%) ανέφερε κατανάλωση αλκοόλ τις τελευταίες 30 ημέρες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας. Ποσοστό 5,2% των εφήβων ανέφεραν ότι κατανάλωσαν αλκοόλ περισσότερες από 5 ημέρες κατά τη διάρκεια του τελευταίου μήνα.

Ένας στους 10 εφήβους (9,1%) ανέφερε ότι, σε μια συνηθισμένη περίπτωση, πίνει τουλάχιστον 3 ποτά. Ένας στους

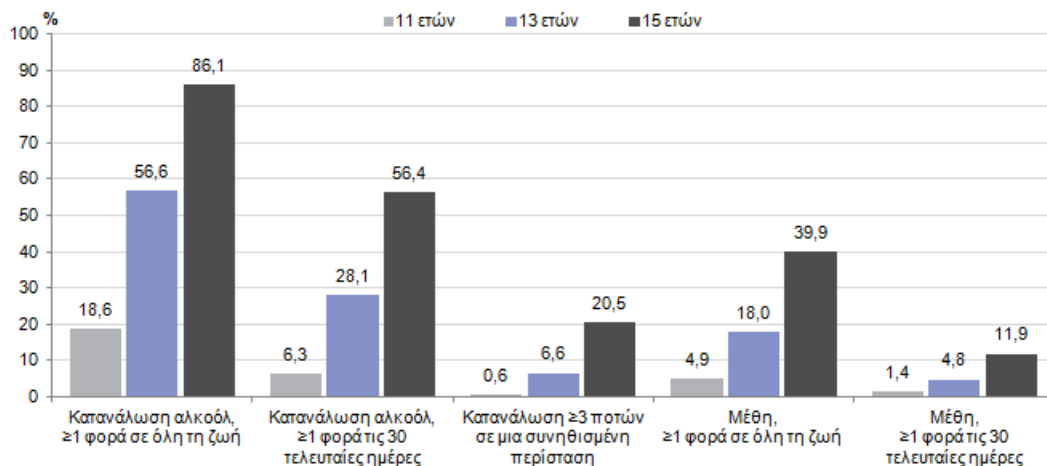
Γράφημα 5. Συχνότητα/βαρύτητα κατανάλωσης αλκοόλ στο σύνολο και ανά φύλο (%)



Πηγή: ΕΠΙΨΥ | Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO, 2014

5 εφήβους (20,6%) είχε τουλάχιστον ένα περιστατικό μέθης στη ζωή του, ενώ σε ποσοστό 5,9% οι έφηβοι μαθητές είχαν μεθύσει κατά τον τελευταίο μήνα. Τα αγόρια ανέφεραν κατανάλωση αλκοόλ σε υψηλότερα ποσοστά από τα κορίτσια, με εξαίρεση τη μέθη, την οποία αγόρια και κορίτσια ανέφεραν σε παρόμοια ποσοστά (Γράφημα 5).

Γράφημα 6. Συχνότητα/βαρύτητα κατανάλωσης αλκοόλ, ανά ηλικία (%)

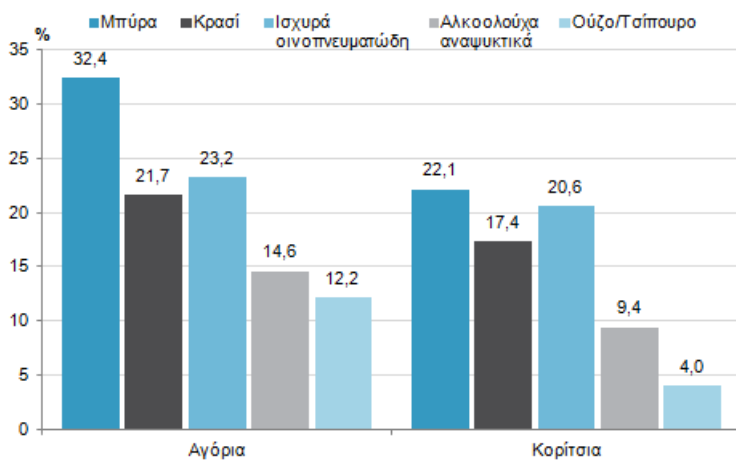


Πηγή: ΕΠΙΨΥ | Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO, 2014

Με την αύξηση της ηλικίας αυξάνεται και το ποσοστό κατανάλωσης αλκοόλ και μέθης. Το 2014, ένας στους πέντε 15χρονους εφήβους (20,5%) ανέφερε ότι, όταν πίνει, πίνει συνήθως τουλάχιστον 3 ποτά, ενώ σε ποσοστό 5,8% ανέφεραν ότι πίνουν 5 ή περισσότερα ποτά. Ένας στους 8 15χρονους ανέφερε ότι είχε μεθύσει κατά τη διάρκεια των τελευταίων

30 ημερών πριν τη διεξαγωγή της έρευνας (11,9%), ενώ ποσοστό 4,9% των 11χρονων ανέφεραν ότι έχουν μεθύσει έστω και μια φορά στη ζωή τους (Γράφημα 6).

Γράφημα 7. Κατανάλωση αλκοόλ στους 15χρονους, ανά φύλο και είδος ποτού* (%)



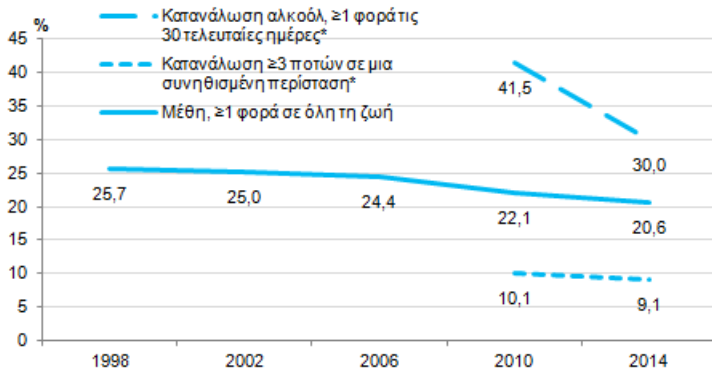
*Απάντησαν ότι καταναλώνουν αυτό το είδος, τουλάχιστον κάθε μήνα.

Πηγή: ΕΠΙΨΥ | Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO, 2014

(4,0%) από ό,τι στα αγόρια (12,2%) (Γράφημα 7). Στις μικρότερες ηλικίες η σειρά προτίμησης στα αλκοολούχα ποτά διαφέρει από αυτή των 15χρονων. Συγκεκριμένα, οι 13χρονοι ανέφεραν, κατά σειρά, κατανάλωση μπίρας (11,7%), κρασιού (10,3%), αλκοολούχων αναψυκτικών (8,3%), ισχυρών οινόπνευματωδών (7,4%) και τσίπουρου ή ούζου (4,0%), ενώ οι 11χρονοι κρασιού (3,4%), ούζου ή τσίπουρου (1,7%), μπίρας (1,5%), αλκοολούχων αναψυκτικών (1,0%) και ισχυρών οινόπνευματωδών (0,7%).

Τα ποσοστά επιπολασμού της κατανάλωσης αλκοόλ και της μέθης δεν διαφέρουν μεταξύ Αττικής, Θεσσαλονίκης και λοιπών περιοχών της χώρας. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί το ποσοστό μέθης (τουλάχιστον μία φορά στη ζωή τους) των 11χρονων, το οποίο στην Αττική ήταν σημαντικά χαμηλότερο (2,4%) σε σύγκριση με τη Θεσσαλονίκη (6,5%) και τις λοιπές περιοχές της χώρας (6,3%).

Γράφημα 8. Συχνότητα/βαρύτητα κατανάλωσης αλκοόλ στους εφήβους, διαχρονικά (%)



*Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία πριν το 2010.

Πηγή: ΕΠΙΨΥ | Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO, 2014

Διαχρονικά, παρατηρείται μείωση στο ποσοστό των εφήβων που αναφέρουν κατανάλωση αλκοόλ. Ειδικότερα, από το 2010 στο 2014 μειώθηκε σημαντικά το ποσοστό των εφήβων που ανέφεραν πρόσφατη κατανάλωση αλκοόλ (από 41,5% σε 30,0%) –η μείωση αυτή παρατηρήθηκε σε όλες τις ηλικίες–, ενώ το ίδιο δεν ισχύει για την υπερβολική κατανάλωση αλκοόλ. Στη δωδεκαετία 2002-2014 μειώθηκαν σημαντικά τα περιστατικά μέθης στους εφήβους (από 24,4% σε 20,6%), κυρίως στις μικρότερες ηλικίες (Γράφημα 8).

Κάνναβη

Η κάνναβη είναι η συχνότερα αναφερθείσα παράνομη ουσία χρήσης στον εφηβικό πληθυσμό στην Ελλάδα. Το 2014, ένας στους 10 εφήβους ηλικίας 15 ετών (9,6%) ανέφερε ότι είχε κάνει χρήση κάνναβης έστω και μία φορά στη ζωή. Μεταξύ των 15χρονων που ανέφεραν το 2014 χρήση κάνναβης έστω και μία φορά σε όλη τη ζωή, οι περισσότεροι (7,6%) χρησιμοποίησαν την ουσία στη διάρκεια των 12 τελευταίων μηνών πριν από την έρευνα, ενώ σχεδόν οι μισοί (4,9%) είχαν κάνει χρήση τις 30 τελευταίες ημέρες (Γράφημα 9).

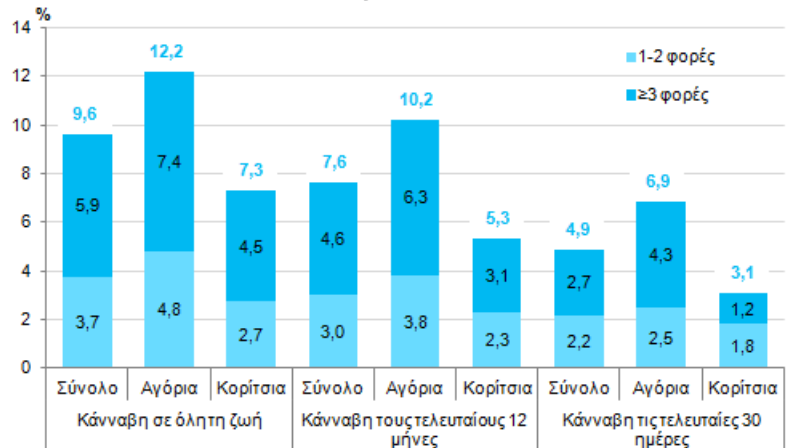
Τα αγόρια αναφέρουν σε υψηλότερο ποσοστό χρήση κάνναβης. Πιο συγκεκριμένα, στα αγόρια παρατηρούνται σημαντικά υψηλότερα ποσοστά πρόσφατης χρήσης καθώς και επανάληψης της χρήσης, συγκριτικά με τα κορίτσια (Γράφημα 9).

Σε γεωγραφικό επίπεδο, η πρόσφατη χρήση κάνναβης είναι σημαντικά χαμηλότερη στις περιοχές εκτός Αττικής και Θεσσαλονίκης (Αθήνα και Θεσσαλονίκη δεν διαφέρουν μεταξύ τους).

Διαχρονικά, μετά το 2006 αυξάνεται η χρήση κάνναβης στους 15χρονους –την τετραετία 2010-2014 η αύξηση αυτή αφορά μόνο τα κορίτσια (Γράφημα 10).

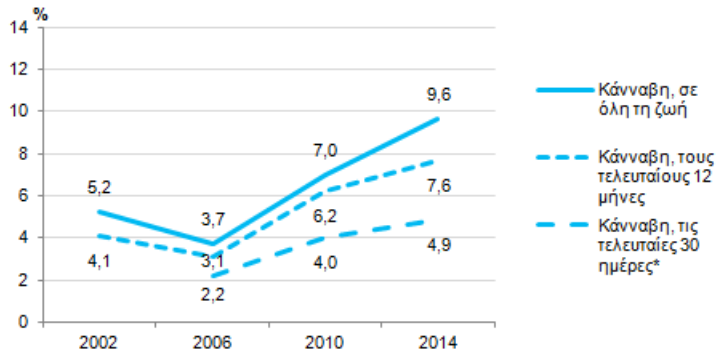
Περαιτέρω αναλύσεις ανέδειξαν μία υποομάδα εφήβων μαθητών οι οποίοι, εκτός του ότι έχουν πειραματιστεί με την κάνναβη, καπνίζουν και καταναλώνουν συχνά οιοπνευματώδη ποτά. Έτσι, σε ποσοστό 2,1% οι 15χρονοι μαθητές ανέφεραν το 2014 καθημερινό κάπνισμα, κατανάλωση αλκοόλ τουλάχιστον 6 ημέρες κατά τις 30 τελευταίες ημέρες και χρήση κάνναβης τουλάχιστον μία φορά σε όλη τους τη ζωή. Τα ποσοστά αυτά δεν διέφεραν σημαντικά μεταξύ των φύλων.

Γράφημα 9. Συχνότητα χρήσης κάνναβης στους 15χρονους, ανά χρονική περίοδο χρήσης, στο σύνολο και ανά φύλο (%)



Πηγή: ΕΠΙΨΥ | Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO, 2014

Γράφημα 10. Χρήση κάνναβης στους 15χρονους, ανά χρονική περίοδο χρήσης, διαχρονικά (%)



*Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία πριν το 2006.

Πηγή: ΕΠΙΨΥ | Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO, 2014

Συμπεράσματα

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία της πανελλήνιας έρευνας του 2014 για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών ηλικίας 11-15 ετών, μία σημαντική μερίδα του πληθυσμού αυτού έχει κάνει -ή εξακολουθεί να κάνει χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών: ένας στους τρεις 15χρονους έχει καπνίσει τσιγάρο, ένας στους πέντε κάπνισε τις 30 τελευταίες ημέρες πριν από την έρευνα, ενώ ένας στους 8 έχει μεθύσει τουλάχιστον μία φορά κατά την ίδια περίοδο. Είναι επίσης αξιοσημείωτο ότι ένας στους έξι 15χρονους αναφέρει πειραματισμό με ηλεκτρονικό τσιγάρο, από τη χρήση του οποίου οι επιπτώσεις για την υγεία δεν έχουν ακόμα διερευνηθεί πλήρως, αν και θεωρείται ότι αποτελεί πύλη εισόδου στη χρήση τσιγάρου ή και άλλων ουσιών στους εφήβους. Τα παραπάνω υπογραμμίζουν την ανάγκη ενίσχυσης και επέκτασης προγραμμάτων και πολιτικών αποτροπής εισόδου των εφήβων στο κάπνισμα και την κατανάλωση αλκοόλ.

Θετική εξέλιξη αποτελεί ότι το κάπνισμα και η κατανάλωση αλκοόλ εμφανίζουν διαχρονικά μειούμενη τάση στη χώρα μας, όπως άλλωστε είχε παρατηρηθεί και από προηγούμενες έρευνες.² Οι τάσεις αυτές ενδεχομένως συνδέονται με την αύξηση των τιμών πώλησης των προϊόντων καπνού και οινοπνευματωδών,³ σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση των τελευταίων ετών η οποία περιόρισε τις δυνατότητες πρόσκτησης των προϊόντων αυτών από μέρος του πληθυσμού στη χώρας μας.⁴ Στην ερμηνεία των παραπάνω τάσεων θα πρέπει να αναφερθεί και η πιθανή συμβολή των προγραμμάτων πρόληψης και προαγωγής της υγείας, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την αλλαγή στις στάσεις και συμπεριφορές των εφήβων απέναντι στον καπνό και το αλκοόλ και τις επιπτώσεις από τη χρήση των ουσιών αυτών στην υγεία.

Αντίθετα, αύξηση παρατηρείται στο ποσοστό των εφήβων στη χώρα μας που έχουν δοκιμάσει ή εξακολουθούν να κάνουν χρήση κάνναβης, γεγονός που θα πρέπει να μας κρατήσει σε εγρήγορση. Μάλιστα μία μικρή αλλά σημαντική μερίδα εφήβων (το 2,1% των 15χρονων) –εκτός από το ότι έχουν χρησιμοποιήσει κάνναβη– καπνίζουν τσιγάρα καθημερινά και καταναλώνουν αλκοόλ συχνά. Οι έφηβοι αυτοί διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο για συνέχιση της χρήσης, κατάχρηση και εξάρτηση από τις ουσίες αυτές καθώς και υιοθέτησης άλλων συμπεριφορών υψηλού κινδύνου, καθιστώντας συνεπώς επιτακτική την ανάγκη ανάπτυξης επικεντρωμένων παρεμβάσεων πρόληψης προσαρμοσμένων στα χαρακτηριστικά του πληθυσμού αυτού.

Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO

Η «Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών» διεξάγεται στο πλαίσιο του διεθνούς προγράμματος «Health Behaviour in School-Aged Children» (HBSC, www.hbsc.org) υπό την αιγίδα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας. Η έρευνα επαναλαμβάνεται ανά τετραετία σε περισσότερες από 40 χώρες παρέχοντας πολύτιμες πληροφορίες για τον τρόπο ζωής των εφήβων και τους κινδύνους που απειλούν την υγεία τους. Οι πληροφορίες αυτές κατευθύνουν τις πολιτικές πρόληψης των κρατών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα.

Στη χώρα μας το πρόγραμμα πραγματοποιείται από το ΕΠΙΠΥ από το 1998 με την επιστημονική ευθύνη της Ομοτ. Καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Αθηνών, Α. Κοκκέβη.

Στην έρευνα του 2014 συμμετείχε πανελλήνιο αντιπροσωπευτικό δείγμα 4.141 μαθητών εφηβικής ηλικίας (ΣΤ΄ Δημοτικού, Β΄ Γυμνασίου και Α΄ Λυκείου) από 245 σχολικές μονάδες. Οι μαθητές απάντησαν σε ανώνυμο ερωτηματολόγιο που συμπλήρωσαν μέσα στις τάξεις τους.

Η έρευνα υλοποιήθηκε χάρη στη μερική οικονομική ενίσχυση από τη UNICEF και στην εθελοντική συμβολή μελών και φοιτητών ΑΕΙ και ΤΕΙ της χώρας.

Ηλεκτρονική πρόσβαση των ευρημάτων της έρευνας στην ιστοσελίδα: www.epipsi.gr

Για βιβλιογραφική αναφορά:

Κοκκέβη Α., Φωτίου Α., Καναβού Ε., Σταύρου Μ. Εξαρτητικές συμπεριφορές στην εφηβεία: Μέρος Α. Χρήση ουσιών. Σειρά θεματικών τευχών: Έφηβοι, Συμπεριφορές & Υγεία. Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής. Αθήνα, 2015.

Kokkevi, A., Fotiou, A., Kanavou, E., Stavrou, M. Addictive behaviours in adolescence: Part A. Substance use. Series of Short Reports: Adolescents, Behaviours & Health. University Mental Health Research Institute. Athens, 2015

Πληροφορίες:

Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής
Τ.Θ. 66517 | Παπάγου | Αθήνα

Τηλ.: 210.61.70.014 | Φαξ: 210.65.37.273 | URL: www.epipsi.gr

² Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής (2012). Πανελλήνια έρευνα για τη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών στους μαθητές – Έρευνα ESPAD 2011. Έκθεση αποτελεσμάτων προς τον Οργανισμό Κατά των Ναρκωτικών. Αθήνα: Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής.

³ Hublet, A., Schmid, H., Clays, E., Godeau, E., Gabhainn, S.N., Joossens, L., & Maes, L. (2009) Association between tobacco control policies and smoking behaviour among adolescents in 29 European countries. *Addiction* 104 (11):1918-1926.

⁴ Kokkevi, A., Stavrou, M., Kanavou, E., & Fotiou, A. (2014). The Repercussions of the Economic Recession in Greece on Adolescents and their Families, Innocenti Working Paper No.2014-07. Florence: UNICEF Office of Research.